

Evharistija razodeva in podarja brezdanjo ljubezen Svete Trojice

Evharistija je tudi tisti pravi šotor na zemlji, v katerem se je naselila Sveta Trojica. Evharistija je resnično prebivališče Boga med ljudmi, prostor, kjer se zemlja stika z nebese, ker so se nebesa nepreklicno sklonila k njej. Irenej pravi, da je evharistija "časa, v kateri je vse povzeto."¹ Zakrament zakramentov je, zakrament, ki obsega ves duhovni zaklad Cerkev, ki je Kristus sam, ki je naše velikonočno jagnje, živi kruh, ki nam s svojim mesom in s svojo krvjo po Svetem Duhu daje življenje.² Kako lepo pravi pravoslavna Cerkev o evharistiji: evharistija je mati vseh zakramentov.

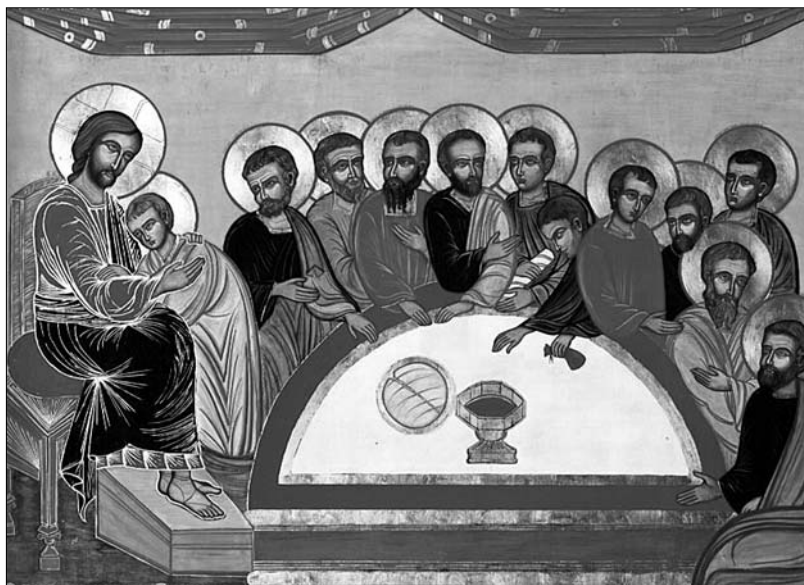
V evharistiji nam sveta Trojica pripravlja gostijo, svatbeno pojedino, ki je napoved mesijanskega sobivanja z Bogom (prim. Iz 25,6). Vedno jo pripravlja Bog sam, in je zato brezmejno izlitje božje ljubezni in razsipne darežljivosti. Saj nam vendar Bog ne more podariti nič večjega kakor svojega edinorojenega Sina. Knjiga Razodetja opisuje nebeško gostijo, kjer bomo deležni prav istega daru (prim. Raz 19,7-8). V evharistični gostiji je Bog navzoč kot gostitelj in dar.³

Evharistija izhaja iz Svete Trojice, je njeno delo in k njej usmerja. To, kar je v evharistiji navzoče zakramentalno, je v življenju troedinega Boga ontološko. Učlovečenje Boga je vstop Boga v zgodovino, v stvarstvo. Tako je evharistija ostajanje Boga med svojimi oziroma dobesedno: prebivanje Boga med ljudmi.

Evharistije ne moremo razumeti brez trinitarnosti Boga, ki je sam v sebi večno podarjanje, hvaležno sprejemanje in nerazdružljivo občestvo. Kar evharistija uresničuje v času, je od vekomaj stvarnost v Sveti Trojici.

O trinitarni strukturi evharistične skrivnosti razmišlja Walter Kasper: "V zahvaljevanju se evharistija obrača na Očeta, izvir in začetek vsega bivanja in celotne zgodovine odrešenja, v zahvaljevanju (evharistiji) pa Cerkev tudi prejema božji dar človeku, njegovo samopodaritev v Jezusu Kristusu, da bi bil z Bogom združen v najgloblji edinosti (communio). Oboje se vsakokrat izvršuje v moči Svetega Duha, ki nas tudi zedinja s Kristusom ter nas napravlja rodovitne v krščanskem življenju. Končno se zakramentalno predstavi in ponavzoči v evharistiji medsebojno podarjanje in izročanje oseb svete Trojice. Če je trinitarna izpoved vere dogmatični povzetek celotnega odrešenjskega misterija, potem je evharistija zakramentalni povzetek odrešenjske skrivnosti. Oba sta na različne načine simbol, symbolum ene same odrešenjske skrivnosti Boga po Jezusu Kristusu v Svetem Duhu."⁴ Evharistija je torej povzetek evharitično-darovanjske naravnosti Svete Trojice.

Evharistija je dar nebeškega Očeta; Oče je v njej prisoten kot prazvir vsega, kot tisti, ki jo sodoživlja in dovršeno spet jemlje k sebi. To resničnost izraža H. U. von Balthasar: "Zadaj za Sinovo daritvijo stoji istobistvena predanost Očetove ljubezni kot izvir evharistije; v to skrivnost povzema Sin ljudi.' In da bi dokumentiral to povezanost, podeljuje Oče 'svetni Sinovi eksistenci v evharistiji nadčasovne, božje bivanjske oblike. Oče rojeva torej svojega Sina tudi trajno pod to evharistično obliko.' In kakor je celotna realna Sinova naravnost na križu vsebovana, skrita najprej zakramentalno v evharistiji kot commemoratio passionis, tako

João Filipe, *Zadnja večerja*, mešana tehnika (z zlatimi lističi), 1993, 140 x 200cm, *upnijska cerkev Paça de Arcos-a, Lizbona, Portugalska.

je zdaj zakramentalna evharistija pritegnjena 'v večno nebeško daritveno in predanostno Sinovo voljo, v neločljivi povezanosti z ljubeznijo troedinega Boga. Samo v Bogu je smisel križa celovit, tako da povzema v enoto večno Sinovo predanost, njegovo časovno daritveno smrt in evharistijo Cerkve v svoj polni smisel.' To, kar je zakrito-zakramentalnega pri evharistiji, 'je nekaj, kar je namenjeno samo za naš čas', a njena bistvena vsebina 'v vstajenjski obliki' ostane ista. Vendar se je ta vstajenjska oblika udejanjila le prek smrti poslednje samopredanosti na križu, samopredanosti, ki je bila 'začetek njegove evharistične inkarnacije', toda hkrati moment – ker je časovnost tega momenta prešla 'delež pri večnosti' – iz katerega še enkrat postane jasno, 'kako zelo je evharistija Očetovo darilo nam': s sprejemom Sinove popolne predanosti odpre Oče Sinu pot evharistije, prek katere more Sin integrirati Cerkev in svet v svojo daritvenost in tako (to Cerkev in svet) priličiti trinitarni eksistenci".⁵

Hans Urs von Balthasar vidi v sveti evharistiji tisto stvarnost, ki izraža vse ostale 'ke-

noze' vseh treh božjih oseb: "Govorili smo o neki prvi 'kenozi' Očeta pri njegovi samorazlastitvi v 'rojevanju' istobistvenega Sina; ta prva kenoza se razprostranja kakor sama od sebe k celotnotrinitarni ... S to pra-kenozo so načelno omogočene ostale kenoze Boga noter v svet in so samo izvajanja iz nje: prva 'sa-moomejitev' troedinega Boga na osnovi stvarnem podarjene svobode; druga, globlja 'sa-moomejitev' istega troedinega Boga prek njegove zaveze, zaveze, ki je s strani Boga vnaprej nerazvezljiva, pa naj se z Izraelom zgodi karkoli; in tretja, ne le kristološka, marveč celotnotrinitarni kenoza na osnovi učlovečenja Sina samega, Sina, ki pa zdaj svojo vnaprej evharistično naravnost napravlja razločno za svet v 'pro nobis' križa in vstajenja."⁶

Že Jezusovo smrt "prikazuje Sveto pismo kot dejanje božje ljubezni. Saj je tu govor o Jezusu kot Sinu, lastnem, edinorojenem Sinu, ki ga Oče 'daje', 'izroča', 'žrtvuje', in sicer 'za nas', 'za svet', 'za grešnike'. Bog torej ne ostane zunaj te smrti in nad njo, marveč je 'znotraj' v Jezusovi smrti. 'V tej smrti se do-

gaja samopodaritev Boga ... Ko žrtvuje svojega lastnega Sina, se v Jezusovi smrti dogaja nekaj z Bogom samim; Bog vstopa tu v našo lastno usodo”.⁷ In v evharistični daritvi se ta Očetova in Sinova naravnost nadaljuje ter uresničuje. V evharistiji moremo v resnici prepoznati sveto Trojico na delu. Saj je vsebina evharistije takšna, da ne more biti njen stvaritelj drugi kot prav troedini Bog, Bog, ki je ljubezen (prim. 1 Jn 4,8.16). V evharistiji prepoznamo in okušamo božje podarjanje v zgodovini odrešenja, ki ima svoj vrh v velikonočni skrivnosti, hkrati pa tudi tisto podarjanje, ki se vrši v Bogu vso večnost in ga bomo deležni pri “nebeški gostiji” dokončnega zedinjenja s troedinim Bogom. V evharistiji se Bog najbolj “skloni” in “podari”, da bi človeka “dvignil” in “privzel” v svoje bla-

ženo življenje in ga napravil nesmrtnega (evharistija je hrana nesmrtnosti).

Evharistija je dalje predvsem dejanje druge Božje osebe, Jezusa Kristusa. Apostol Pavel pravi: “Čeprav je bil namreč (Kristus) v podobi Boga, se ni ljubosumno oklepal svoje enakosti z Bogom, ampak je sam sebe izpraznil (ekénosen) tako, da je prevzel podobo služabnika in postal podoben ljudem” (Flp 2,6-7).

Evharistija je “logično” nadaljevanje (prolungatio) učlovečenja in trajni izraz božje proeksistence. To potrjujejo številni avtorji. Veliki katoliški teolog M. J. Scheeben pravi takole: “Evharistija je realno in vesoljno nadaljevanje in razširitev skrivnosti učlovečenja. Kristusova evharistična navzočnost je že odsev in razširitev njegovega učlovečenja ... Spremenjenje kruha v Kristusovo telo po delovanju

Joss van Wassenhove, **Ustanovitev evharistije**, olje na lesu, 1473-75, 331 x 335 cm, Galleria Nazionale delle Marche, Urbino, Italija.

Svetega Duha je kakor obnovitev čudovitega dejanja, s katerim je najprej oblikoval njegovo telo v telesu Device v moči istega Svetega Duha in ga je sprejel v svoji osebi: in kakor je po tem dejanju prvič vstopil v svet, tako po spremenjenju množi svojo substancialno navzočnost prek krajev in časov.”⁸ Ob tem postane jasno, da je razodetje Jezusa Kristusa, vse od njegovega učlovečenja, že od vedno evharistično zasnovano. In če je evharistično zasnovano že razodetje, mora biti tako zasnovana tudi vera, ki ga sprejema vase in ki mu ustreza kot razumevanje nauka. Vera je v svojem najglobljem jedru evharistija, ki se po daru Jezusa Kristusa dviga k Očetu.

Po pravici so cerkveni očetje v svojih opisih Jezusa v betlehemskih jaslih zapisali, da nam je že od tega trenutka hotel oznaniti, da se bo daroval človeštvu kot hrana. Od uboštva jasli do uboštva obeda, povsod je vedno isti Kristus, ki je položen pred nas, da bi se hranili z njim.⁹ Pri očetih namreč beremo:

“Učlovečenje Besede v Marijinem telesu je že naznanjalo presveto evharistijo. To krásno sonce, ki naj duše poživlja in prenavlja, je torej vzšlo v Nazaretu, svoj poldan pa je doseglo v sv. Rešnjem telesu, ki je mejnik božje ljubezni na zemlji. Seme božjega žita je bilo na dan učlovečenja vsejano v čisto Marijino telo. Seme je zraslo in umrlo; zmlleli so ga, da iz njega napravijo evharistični kruh. Učlovečenje je tako povezano s sv. Rešnjim telesom, da bi besede sv. Janeza lahko takole obrnili: Beseda je kruh postala... V obhajilu postanemo deležni Marijine časti in slave... Najvišjo moč daje obhajilu drugo in do konca trajajoče učlovečenje Jezusa Kristusa, vzajemno življenje in ljubezen med Jezusom Kristusom in človekom. Skratka, obhajilo je za Jezusa novo življenje.”¹⁰

On, ki je postal “meso”, je to postal zato, da bi z njim nahranjal človeštvo, zato je hotel ostati med svojimi prav pod podobo hrane (prim. Jn 6,51-58). Podoba služabnika in

podoba kruha tako vsebujeta (skrivata) neizrekljivi dar Boga in nam kažeta na večno bistvo in na stalno naravnost troedinega Boga. V Bogu ni nikakršnega ljubosumnega oklepanja, zadrževanja, temveč neprekosljivo podarjanje.

V svoji najnovejši knjigi “Hvalnica sveti Trojici” odkriva R. Fisichella mnogotere vidike evharističnega kruha in vina. “Kruh in vino pomenita hkrati uboštvo in bogastvo. Bogastvo, ker sta to osnovni prvini, po katerih se krepi in raste človeško življenje; uboštvo, ker se Bog ne more izraziti po bogastvu svoje slave in mora sprejeti vase uboštvo znamenj, ki jih ustvari človek.”¹¹

V evharistiji se Sin zahvaljuje Očetu za to, da je dovolil takšno žrtvovanost Sina, da iz tega sledi hkrati najvišje razodetje božje ljubezni (njeno poveličanje) in odrešenje ljudi, pravi Balthasar.¹² W. Kasper to dejstvo razlaga z besedami: “Jezusove besede in kretnje pri njegovi zadnji večerji so torej povzetek njegovega celotnega življenja, in so obenem vnaprejšnja razlaga njegove smrti. Jezus jih nekako krije s svojim življenjem in predvsem s svojim umiranjem. Brez njegovega življenja in smrti bi bile tako rekoč vrednostni papir brez kritja. Gledane v povezanosti z njegovim življenjem in smrtjo so Jezusova oporoka, s katero naj njegovo delo onkraj njegove smrti živi naprej in naprej deluje. Še več: to njegovo volilo je njegovo samovolilo, s katerim hoče on sam ostati navzoč s svojimi in za svoje. Jezusovo samovolilo v trajno navzočnost je torej izhodišče in podlaga evharistije.”¹³ Tako postane sveta evharistija zakramentalni povzetek ali koncentracija celotnega Jezusovega življenja, sveta evharistija izraža njegovo daritvenost, njegovo parádosis (prim. Lk 22,19; Mr 14,24), njegov pro nobis. Iz tega jasno vidimo, kakor pravi tudi Balthasar, da Jezusovo življenje vsebuje po svojem bistvu evharistično strukturo.¹⁴ Od tukaj, predvsem pa od križa, ki je “povzetek” njegovega življenja, dobiva

“lomljenje kruha” svoj smisel (prim. 1 Kor II, 24-25).

Če je Gospod z učlovečenjem postal Bog z nami, pa je v evharistiji ostal Bog z nami. Zato je udeležba pri evharistiji in zauživanje Kristusovega telesa in krvi odličen način našega *zedinjenja* s Kristusom in *ostajanja* v Njem: “Kdor je moje meso in pije mojo kri, ostaja v meni in jaz v njem. Kakor je mene poslal živi Oče in jaz živim po Očetu, tako bo tudi tisti, ki mene je, živel po meni” (Jn 6, 56-57). Božji Sin ni živel svojega bogatega trinitarnega življenja v svojem stvarstvu in zgodovini samo v privzetju človeške narave (inkarnatorična perihoreza), kar se je zgodilo z učlovečenjem, temveč privzema snov tega stvarstva tudi za drugačno navzočnost in “ostajanje med svojimi”, snov kruha in vina, ki po delovanju Svetega Duha postaneta Kristusovo telo in Kristusova kri (evharistična perihoreza). Tudi to je resnična, realna in substancialna Kristusova navzočnost, tako da prejemamo pod podobama kruha in vina telo in kri poveljčanega Kristusa. Vstali Kristus ni nič manj navzoč pod tema podobama kakor učlovečeni v človeškem telesu. Pa tudi kruh in vino nista s tem, da sta “izročila” Kristusu svoje bistvo, prav nič izgubila, ampak sta dosegla svojo najvišjo uresničitev. Šele tako more uresničiti kruh svoj najvišji namen, namreč nasititi ljudi, in vino svoje največje poslanstvo, razveseliti in okrepiti človeka. Spremenjenje je tako uveljavitev perihoreze na zakramentalni način: snov nakazuje in ponavzočuje vstalega Kristusa tako, da pri obhajilu prihaja Kristus v nas in on nas priliči samemu sebi, ne mi njega. Ta evharistična perihoreza, ki se uresničuje že med Kristusom in snovjo kruha in vina, se nadaljuje med Kristusovim telesom in krvjo ter vernikom, ki ga zauživa, in se razteza na odnose med verniki in verniki ter vsemi drugimi ljudmi. Communio kot obhajilo ustvarja communio kot občestvo vernikov,¹⁵ učencev, ki so poslani, da to obče-

tvenost širijo in prinašajo v svet, v katerega so poslani tako kot Kristus:¹⁶ maša (*missa*) postane za vernika poslanstvo (*missio*).

Nič manj kakor Oče in Sin pa je v evharistiji dejaven Sveti Duh, njuna poosebljena ljubezen: Velikonočna skrivnost smrti in vstajenja Jezusa Kristusa se obhaja in ponavzočuje v evharistični daritvi. Zato se Cerkev nenehno zbira k obhajanju velikonočne skrivnosti, da bi pri tem brala, “kar je bilo o njem (Gospodu) v vseh pismih” (Lk 24, 27), obhajala evharistijo, v kateri se “ponavzočuje zmaga in zmagoslavje njegove smrti” in se hkrati v Kristusu Jezusu zahvaljevala “Bogu za neizrekljivi dar” (2 Kor 9, 15) “v slavo njegovega veličastva” (Ef 1, 12), vse v moči Svetega Duha (B 6).

Cerkev se k obhajanju te najsvetejše skrivnosti zbira v *Svetem Duhu* kot občestvo, zbrano v “edinosti Svetega Duha”, kot eklezija. Cerkev hkrati tudi prosi Boga Očeta za *Svetega Duha*. Zaveda se namreč, da brez božjega Duha ne more obstajati kot Cerkev. In prav ta prošnja k Očetu, da pošlje svojega Duha, spada k prastarim oblikam krščanske molitve in jo imenujemo “epiklezo” (v širšem smislu). S tem ostaja Cerkev zvesta naročilu svojega Učitelja, ki naroča, naj prosimo za obljubljenega Svetega Duha: “Oče (bo) obdaril s Svetim Duhom tiste, ki ga prosijo” (Lk 11, 13; prim. Raz 1, 14). Katekizem pravi: “Poslan od Očeta, ki uslišuje epiklezo Cerkve, podarja Duh življenje tistim, ki ga sprejmejo, in je zanje že sedaj ‘ara’ (poroštvo) njihove dediščine”.¹⁷ Sicer pa Jezus sam obljublja, da bo prosil Očeta, da pošlje “drugega Tolažnika” (Jn 14, 16s). Tako so vse liturgične molitve bogate teh prošenj, saj se Cerkev zaveda, da brez njegove pomoči ne more prav častiti nebeškega Očeta, se mu za darove zahvaljevati in iz evharistične daritve živeti. Vsaka evharistična daritev povzema preteklost (spomin), sedanost (obhajanje) in prihodnost (“dokler ne prideš v slavi”, vzklik po spremenjenju).

Mojster »Hišne knjige«, *Zadnja večerja*, olje na lesu, 1480?, Berlin - Staatliche Museen, Nemčija.

Celotno dogajanje se uresničuje po Svetem Duhu. Sveti Duh ponavzočuje Kristusovo smrt in vstajenje pri vsaki evharistični daritvi, "uteleša" Kristusa tako, da spreminja kruh in vino v Kristusovo telo in kri ter nas po obhajanju evharistije usmerja k dokončni svatbeni gostiji v nebesih. Sveti Duh je dejavno navzoč pri Kristusovem prihodu "v telesu", pri njegovem prihodu "pod podobo kruha in vina" in bo navzoč pri Kristusovem "prianodu v slavi". Ta vloga Svetega Duha je tako rekoč "logična" posledica vloge, ki jo je imel v Jezusovem življenju, predvsem pa pri njegovi krvavi daritvi na križu. Kristus se je daroval na

križu "v Duhu" (Heb 9,14), tako je tudi vsaka nekrvava Kristusova daritev na oltarju izvršena "v Svetem Duhu", je "duhovna daritev".¹⁸

Svete skrivnosti, ki jih kristjani obhajamo, niso nekakšno neurejeno dogajanje, saj je Sveti Duh tisti, ki vse modro ureja in je "veliki liturg".¹⁹ Že takoj na začetku (prim. Raz 2,41-47) se je Cerkev pod vodstvom Svetega Duha izražala in utrjevala po evharistiji,²⁰ saj je tukaj navzoč ves krščanski spomin, življenje in upanje. Kristus po svojem vnebohodu prihaja na nov način, v moči delovanja Svetega Duha. "Novi Kristusov 'prianod' po delova-

nju Svetega Duha, njegova stalna navzočnost in delovanje v duhovnem življenju se udejanja v zakramentalni stvarnosti. Kristus, ki je po svoji vidni človeškosti odšel, prihaja, je navzoč in deluje v Cerkvi tako globoko notranje, da jo spreminja v svoje telo. Tako Cerkev živi, deluje in raste 'do konca sveta'. Vse to se uresničuje po Svetem Duhu."²¹

Evharistija kot "delo" Svetega Duha pride na poseben način do izraza pri klicanju Svetega Duha ali *epiklezi*.²² "Zato evharistija nujno postane prošnja za pomoč Svetega Duha, da bi dovršil delo odrešenja, ki se ponavzočuje v anamnezi. Epikleza je zato notranja *duša evharistije*."²³

Sveti Duh je eshatološki dar, zato je za Pavla Duh (pneuma) ključni pojem za umevanje evharistije (prim. 1 Kor 10,3s). Po pričevanju Jn 6,52s in 1 Kor 10,3s je že prvotno izročilo razlikovalo med duhovnim in zgolj snovnim (materialnim) prejemanjem evharistije. Prav epikleza, klicanje Svetega Duha nad darove in vernike je jasen dokaz, da evharistija ni "povzročena" od Cerkve ali njenega predstavnika duhovnika, da ne pozna nikakršnih avtomatizmov, temveč da je ponižna, vendar pa popolnoma legitimna prošnja za "poseg" Svetega Duha. Samo tako postane ta evharistična daritev "oblatio rationabilis", kot se izražajo liturgična besedila, ko se sklicujejo na Rim 12,1 in 1 Pt 2,5.²⁴

Cerkev kliče Svetega Duha, da bi posvetil prinesene darove in da prek teh darov, ki so bili od njega posvečeni in so tako postali realno znamenje realne Kristusove navzočnosti, zedini vernike v edino telo našega Gospoda. Sveti Duh uresničuje obljubo, ki je vsebovana v besedah postavitve, in ponavzočuje njega, ki je za nas umrl in vstal, v evharističnih znamenjih in v Cerkvi in tako združuje krščene z Očetom po Kristusu in krščene med seboj v njem. Sad Duha v evharistiji je nujno obenem občestvo s Sveto Trojico in bratsko ob-

čestvo.²⁵ Delo Svetega Duha je, da to skrivnostno telo zedinja s Kristusom in med seboj, tako da postanejo udje tega telesa "eno telo in en duh v Kristusu" (tretja evharistična molitev). Lomljenje kruha, ki ga imenujemo tudi "Gospodova večerja" (1 Kor 11,20), tako vzpostavlja ljudstvo nove zaveze, saj je v njej navzoč vstali Kristus, ki iz vseh tistih, ki so deležni istega kruha in istega kelih, sestavlja eno telo v Svetem Duhu (prim. 1 Kor 10,16-17). Zato pa pomenijo ločitve znotraj tega občestva preslabo razumevanje izvirnega smisla evharistije kot občestva s Kristusom in brati (prim. 1 Kor 11,17-22).²⁶

Vez med obhajanjem evharistije in skrivnostjo trinitarnega Boga razodeva Svetega Duha kot tistega, ki posedanja ter ponavzočuje in oživlja Jezusovo zgodovinsko Besedo. Zato ni mogoče ločevati Kristusa od Svetega Duha ne v evharistiji ne v Cerkvi: velikonočni spomin se uresničuje v moči Svetega Duha; in občestvo, ki je tu rojeno, ni niti zgolj zgodovinska ustanova niti zgolj duhovni dogodek, ampak Kristusovo telo in tempelj Svetega Duha obenem; pravzaprav je Kristusovo telo prav zato, ker ga vzpostavlja in oživlja Sveti Duh. O tej epiklezi govori Evdokimov kot o "evharističnih binkoštih". Vzhodna liturgija prosi nebeškega Očeta, naj pošlje svojega Svetega Duha nad vernike in nad darove; Sveti Duh naj vernike prenovi prav tako, kakor je prenovil apostole ob prihodu na binkošti, prinesene darove pa spremeni v Jezusovo telo in kri.²⁷ Izraz "evharistične binkošti" in primerjava z binkoštnim dogodkom nam pomaga razumeti posvečujočo vlogo Svetega Duha v evharistični skrivnosti. R. Fisicella v tem smislu podobno pravi, da "navzočnost Svetega Duha v evharistiji stori, da obhajanje tega zakramenta postane kakor "večne binkošti", v katerih se udejanja učinkoviti prihod Duha."²⁸

Evharistija izraža in uresničuje odrešitjski načrt Boga Očeta, je spomin in ponavzočenje

Kristusove odrešenske skrivnosti ter naznačuje in udejanja podaritev Svetega Duha. V evharistiji je združena celotna zgodovina odrešenja! Sveti Duh pa je tisto "božje območje" (milieu divin), v katerem se evharistija (kakor tudi zgodovina odrešenja) realizira, hkrati pa tisti, ki ponavzočuje Kristusa v Cerkvi na zakramentalni in realni način.

Povzamemo lahko z besedami, da ima evharistija trinitarično vsebino, ker je *sinteza* in *izraz* trinitarične božje ljubezni do nas ljudi in nam tako omogoča najglobljo bližino in vstop v skrivnost troedinega Boga. Vse pa se dogaja "v Svetem Duhu". Ljubeča pokorščina Jezusa Kristusa je vnaprejšnji, življenjski izraz evharistične naravnosti celotne svete Trojice, v kateri je Božji Sin na oltarju križa izvršil naše odrešenje.

1. Irenej, Adv. Haer. 5,33.
2. Prim. poleg C II tudi D 5, KKC 1324, itd.
3. Tukajšnje misli povzgam po: C. Sorč, Evharistija dar svete Trojice in zahvala Cerkve, v: Mednarodna katoliška revija Communio 1 (2000) 73-89.
4. W. Kasper, Einheit und Vielfalt der Aspekte der Eucharistie, v: IkZ Communio 14 (1985) 215.
5. H.U.v. Balthasar, Theodramatik IV., Johannes, Einsiedeln 1983, 443-444.
6. H.U.v. Balthasar, Theodramatik III., Johannes, Einsiedeln 1980, 308. Na nekem drugem mestu Balthasar pravi: "Poslednja predpostavka kenoze je nesebičnost oseb (kot čistih odnosov) v notranjetrinitarnem življenju ljubezni; nato obstaja neka temeljna, načelna kenoza, ki je podana s stvarjenjem kot takšnim, ker Bog od vekomaj sprejema odgovornost za uspešnost stvarstva (tudi ob človekovi svobodi) in računa v svojem predvidevanju greha tudi s križem (kot podlago za stvarjenje in stvarstvo): Kristusov križ je zapisan v veselstvo že takoj, ko je bilo ustvarjeno; in naposled se v dejanskem grešnem svetu Kristusovo odrešujoče trpljenje začne takoj z njegovim učlovečenjem. In ker je volja do odrešujoče kenoze neločljivo trinitarična volja, zato sta po Bulgakovu Oče in Sveti Duh v kenozi kar najresneje angažirana: Oče kot tisti, ki pošilja in zapušča, Sveti Duh kot tisti, ki zedinja le še prek ločitve in odsotnosti." (Prim. Teologija tridnevja, MD Celje, 1997, 41).

7. A. Strle, Vem, komu sem veroval. Izbrani spisi 1, Ljubljana, 1988, 201.
8. Nav. R. Fisichella, Inno alla Trinità. Per Gesù Cristo nello Spirito Santo a Dio Padre, Edizioni San Paolo 2000, 66.
9. Prim. R. Fisichella, Inno alla Trinità. Per Gesù Cristo nello Spirito Santo a Dio Padre, Edizioni San Paolo, 2000, 67.
10. Prim. Grivec, Skrivnostno telo, Ljubljana 1944, 137s. Nav. A. Strle, Zakramenti II. knjiga, prenovljena izdaja, Ljubljana, 1971, 11-12.
11. R. Fisichella, Inno alla Trinità. Per Gesù Cristo nello Spirito Santo a Dio Padre, Edizioni San Paolo, 2000, 66s.
12. Prim. H. U. von Balthasar, Teologija tridnevja, MD Celje, 1997, 90-91.
13. W. Kasper, Einheit und Vielfalt der Aspekte der Eucharistie, v: IkZ-Communio 14 (1985) 198-199.
14. H.U.v. Balthasar, Sponsa Verbi, Johannes, Einsiedeln 1960, 510; K trinitarični razsežnosti evharistije prim. B. Forte, Trinità come storia, Paoline, Milano, 1985, 196-203.
15. Prim. P. Henrici SJ, »Tut dies zu meinem Gedächtnis«. Das Opfer Christi und das Opfer der Gläubigen, v: IkZ-Communio 14 (1985) 226-235.
16. Prim. M. Waldstein, Die Sendung Jesu und der Jünger im Johannesevangelium, v: IkZ-Communio 19 (1990) 203-221.
17. KKC 1107.
18. (Prim. Grivec, Skrivnostno telo, Ljubljana 1944, 137s. Nav. A. Strle, Zakramenti II. knjiga, prenovljena izdaja, Ljubljana, 1971, 11-12).
19. Prim. Janez Krizostom, Hom. in I Cor 41,4.
20. Prim. Janez Pavel II., Okrožnica O Svetem Duhu (Dominum et vivificantem), 62, v: V znamenju Svete Trojice, Ljubljana, 1999.
21. Dominum et vivificantem 61.
22. Epikleza je po besedi katekizma prošnja, "v kateri duhovnik prosi Očeta, naj pošlje Duha posvečevalca, da bi darovi postali Kristusovo telo in kri, in da bi verniki, ko jih bodo prejeli, tudi sami postali živa daritev Bogu." Tako v členih: 1105-1107 in 1353. Prim. tudi epiklezo pri vsakem posameznem zakramentu, o čemer smo govorili v prvem poglavju.
23. A. Štrukelj, Slavje vere, Ljubljana, 1997, 83-98. Tu 94-95.
24. Prim. W. Kasper, Theologie und Kirche, Mainz 1987, 313.
25. Prim. KKC 1108.
26. Prim. Papeški odbor za mednarodne evharistične kongrese, Evharistija in svoboda, 15: CD 69.
27. Prim. Božja liturgija sv. Janeza Zlatoustega (slov. prev.), Rim-Trst, 1965, 52.
28. R. Fisichella, Inno alla Trinità. Per Gesù Cristo nello Spirito Santo a Dio Padre, Edizioni San Paolo, 2000, 74.